

Katarzyna Matuszczak

dr Ewa Stożek

Instytut Badań Edukacyjnych

W poszukiwaniu przykładów dobrej praktyki

Wstęp

Od kilku lat w Polsce jest rozwijana i upowszechniana metoda edukacyjnej wartości dodanej. Trwa dyskusja nad wykorzystaniem wskaźników EWD przez szkoły, a poniższe pytania pozostają wciąż otwarte: Czego szkoły dowiadują się o swojej pracy, analizując wyniki egzaminów zewnętrznych przekształcone we wskaźniki EWD? Jak to, czego szkoły dowiadują się z przeprowadzonych analiz, przekłada się na ich własną pracę?

W tekście, który powstał w sześć lat po wprowadzeniu w polskich szkołach egzaminu gimnazjalnego (Stożek, 2008), zarysowano sylwetkę *refleksyjnego praktyka* – refleksyjnego wobec edukacyjnej wartości dodanej, czyli takiej osoby, którą charakteryzuje wysoki poziom namysłu nad własnym działaniem w celu ciągłego doskonalenia oraz „traktowanie teorii jako źródła inspiracji do poszukiwania odpowiedzi na wyzwania praktyki”. W artykule zwrócono uwagę, że EWD w rękach *refleksyjnego praktyka* może być dobrym narzędziem samodoskonalenia szkoły, informującym nie tylko o *egzaminacyjnej efektywności* jej pracy, lecz również o *efektywności nauczania*. W ten sposób EWD może przyczynić się do osiągnięcia podstawowego celu pracy szkół, jakim nie jest bynajmniej uzyskiwanie wysokich wyników na egzaminach zewnętrznych, lecz osiągnięcie wysokiej jakości kształcenia.

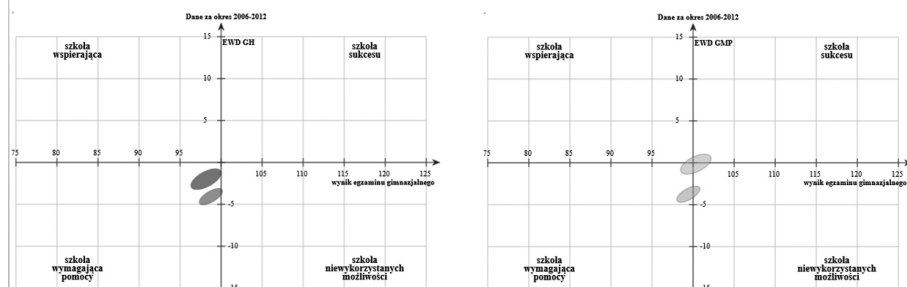
W poszukiwaniu *refleksyjnych praktyków*, od czerwca 2013 r. prowadzone jest badanie jakościowe nad wykorzystywaniem przez gimnazja wskaźników EWD. Stanowi ono element szerszych badań dotyczących wykorzystania EWD, prowadzonych aktualnie przez Instytut Badań Edukacyjnych (IBE). W badaniu tym, którego pełne wyniki zostaną opublikowane do końca 2013 roku, starano się zidentyfikować, zrozumieć i opisać dobre praktyki wykorzystania EWD w szkołach. W 11 gimnazjach objętych badaniem przeprowadzono pogłębione wywiady z dyrektorem szkoły, pracownikiem organu prowadzącego oraz wizytatorem ds. ewaluacji.

Szkoły, które zostały wybrane do badania jakościowego, to szkoły, które w swoim środowisku postrzegane są jako ciekawie pracujące ze wskaźnikami EWD. Takie informacje pozyskaliśmy od pracowników okręgowych komisji egzaminacyjnych, współpracujących z projektem EWD placówek doskonalenia nauczycieli oraz wizytatorów ds. ewaluacji. Okazało się, że w większości szkoły te charakteryzowały się także znaczącym wzrostem edukacyjnej wartości dodanej na przestrzeni lat, tak jak pokazano to na przykładzie gimnazjum X (rysunek 1).

Niniejszy tekst jest pierwszą próbą zebrania obserwacji i wniosków płynących z już zrealizowanych wywiadów w kilku szkołach.

1. Wskaźniki obliczone na podstawie danych egzaminacyjnych z lat 2010-2012.
 Liczba zdających, których wyniki uwzględniono w analizie: 315.
2. Wskaźniki obliczone na podstawie danych egzaminacyjnych z lat 2006-2008.
 Liczba zdających, których wyniki uwzględniono w analizie: 579.

1. Wskaźniki obliczone na podstawie danych egzaminacyjnych z lat 2010-2012.
 Liczba zdających, których wyniki uwzględniono w analizie: 315.
2. Wskaźniki obliczone na podstawie danych egzaminacyjnych z lat 2006-2008.
 Liczba zdających, których wyniki uwzględniono w analizie: 579.

Rysunek 1. Zmiana wskaźników EWD w gimnazjum X w latach 2006-2012

Czynniki mające wpływ na wykorzystanie EWD w szkole

Refleksyjny praktyk w szkole

Wykorzystanie wskaźników EWD przez szkołę w dużej mierze warunkuje osoba najbardziej zaangażowana i przekonana o przydatności tej metody. Najczęściej jest to dyrektor lub wicedyrektor szkoły. Taka osoba ma odpowiednie przygotowanie w zakresie pomiaru dydaktycznego (np. ukończone studia podyplomowe), przeszła wiele szkoleń z zakresu EWD, sprawnie posługuje się narzędziami analitycznymi (Kalkulator EWD). Często dyrektor jest inicjatorem wykorzystania EWD, a samymi analizami zajmują się odpowiednio przygotowani nauczyciele. Prace związane z analizą wskaźników EWD krystalizują się wokół *refleksyjnego praktyka*, ale stopniowo grono osób zainteresowanych metodą EWD poszerza się – po odbyciu szkoleń osoby te uzyskują sprawność zarówno w analizowaniu, jak i interpretowaniu wskaźników EWD.

Sprawność w interpretowaniu wyników

W szkołach opracowywane są raporty z analiz EWD (część opisowa i wnioski), które prezentuje się na posiedzeniach Rady Pedagogicznej. W razie potrzeby raporty są podstawą do indywidualnych rozmów z nauczycielami: *Jest cała masa prezentacji, analiz statystycznych, to jest także rozdawane w miarę potrzeb i możliwości nauczycielom, zwłaszcza, tym, u których gdzieś tam pojawiają się jakieś problemy.* Jednak ograniczeniem jest niezbyt wysoka sprawność w posługiwaniu się wskaźnikami EWD w gronie pedagogicznym.

Relacje z organem prowadzącym

Wśród przyczyn stosowania EWD przez JST respondenci wymieniają dostępność informacji o tym wskaźniku, jego rosnącą popularność i jego coraz bardziej powszechne wykorzystanie przez szkoły i JST, a także możliwość porównania efektywności nauczania w różnych szkołach.

W przypadku wielu badanych gimnazjów mamy przykłady ciekawych inicjatyw JST, które mają na celu poprawę efektów kształcenia w podległych im szkołach. Są to np. gminne debaty oświatowe, lokalne fora oświatowe, czy Sieć Współpracy Dyrektorów. Respondent z JST stwierdza również, że: *Jesteśmy dodatkowo przepytywani na okoliczność „a dlaczego w tej szkole było tak słabo”.* Porównuje się szkoły i dla każdej z nich musimy mieć jakieś wytłumaczenie, co się stało. W związku z tym, żeby to wytłumaczyć, musimy te wyniki dobrze przejrzeć. Wyniki nie tylko samych szkół, ale także wyniki klas.

Uważne analizowanie wyników przez samorządy powoduje, że i szkoły większą wagę przywiązują do badania własnej efektywności. Respondenci podkreślają, że często wykorzystują wskaźniki EWD w rozmowie z organem prowadzącym na potwierdzenie pozytywnych zmian w uzyskiwanej efektywności nauczania. Również z rozmów z pracownikami JST wynika, że dyrektorzy sami chętnie używają EWD jako argumentu wspierającego ich starania o przyznanie dodatkowych środków finansowych na dodatkowe zajęcia, stworzenie dodatkowych etatów, doposażenie szkoły. *Także ten element edukacyjnej wartości jest przez dyrektorów świadomie wykorzystywany.*

Wiele JST prowadzi działania popularyzujące EWD w środowisku, organizując konferencje i szkolenia dla nauczycieli, regularne spotkania z dyrektorami szkół.

Zainteresowanie JST analizą i interpretacją wyników stymuluje również podległe jemu placówki doskonalenia nauczycieli do poszerzania swojej oferty w tym zakresie.

Rola placówek doskonalenia nauczycieli

Wsparcie w prowadzeniu analiz dyrektorzy szkół, nauczyciele oraz JST uzyskują głównie w lokalnych placówkach doskonalenia nauczycieli, co podkreślali praktycznie wszyscy respondenci. Jest to wsparcie nie tylko w prowadzeniu szkoleń, szkoleniowych rad pedagogicznych, ale także w prowadzeniu samych analiz, wspieranie dodatkowymi narzędziami analitycznymi i pomoc w interpretowaniu wyników. To, czego jest mniej, to wsparcie pokazujące, jak uzyskaną wiedzę z analiz EWD przełożyć na konkretne i skuteczne działania. Respondenci wskazują na potrzebę organizacji szkoleń nie tylko w zakresie analizy i interpretacji EWD, lecz także działań naprawczych: *Nie tylko, jak wykorzystywać EWD, ale co zrobić, żeby było lepiej, czyli obliczyć wskaźnik dotyczący konkretnego przykładu i zobaczyć: aha, tutaj jeszcze musimy to i to zrobić. Ja myślę, że szczególnie te szkoły, które mają niskie EWD, żeby nauczycielom uświadomić konieczność podejmowania działań.*

Jednak i w tym zakresie pojawiają się przykłady dobrych praktyk: programy wdrażane przez placówki doskonalenia nauczycieli, które wspierają szkołę w podejmowaniu konkretnych działań przez dłuższy czas.

Relacje z Kuratorium

W opinii pracowników organu nadzoru pedagogicznego, zasadniczo Kuratorium wykorzystuje analizy wskaźników trzyletnich EWD podczas ewaluacji zewnętrznych do określenia stopnia spełniania wymagań w obszarze efektów kształcenia.

W opiniach dyrektorów szkół pojawiają się zarzuty o powierzchownym traktowaniu wskaźników EWD przez wizytatorów, natomiast sami wizytatorzy ds. ewaluacji podkreślają, że ich rola sprowadza się do opisanego stanu, a nie prowadzenia analiz. Niemniej jednak wielu wizytatorów w ramach prowadzonej ewaluacji zewnętrznej podpowiada szkołom, w jaki sposób mogłyby prowadzić pogłębione analizy z wykorzystaniem wskaźników EWD.

Relacje z rodzicami uczniów i kandydatami

Dyrektorzy szkół często wykorzystują informacje o EWD również w trakcie spotkań promocyjnych z kandydatami do szkoły i ich rodzicami. Na spotkaniach tych tłumaczona jest m.in. różnica pomiędzy rankingami opartymi w całości na średnich wynikach egzaminów zewnętrznych a oceną szkoły przez pryzmat EWD.

Barierę natury psychologicznej

W świetle wyników przeprowadzonych wywiadów wydaje się, że istotnym problemem potencjalnych użytkowników EWD, a szczególnie nauczycieli, mogą być bariery natury psychologicznej: *Nauczyciele obawiają się korzystania z tego narzędzia, gdyż wydaje im się na pierwszy rzut oka trudne, skomplikowane i niezrozumiałe. Poza tym obawiają się, że przy użyciu tego narzędzia będą oceniani przede wszystkim oni sami. Boją się indywidualnej oceny „ich” EWD.*

Efekty wykorzystania EWD

Potwierdzenie przypuszczeń i intuicyjnych opinii

Część dyrektorów badanych gimnazjów uważa, że same analizy wyników EWD nie tyle doprowadziły ich do odkrycia problemów w pracy szkoły, ile potwierdziły ich przypuszczenia i intuicyjne opinie o pracy poszczególnych nauczycieli. Wskaźniki EWD stanowią również obiektywny argument w rozmowach z nauczycielami, którzy powinni poprawić jakość pracy dydaktycznej: *Uzyskałem potwierdzenie takich przypuszczeń, na które nie miałem dowodu (...). No i powiem tak – gdy patrzy się na te wykresy, potwierdza się taki intuicyjny odbiór sytuacji w szkole.*

Zaangażowanie nauczycieli

Ważnym czynnikiem efektywności nauczania jest zaangażowanie nauczycieli i podejmowanie przez nich osobistego wysiłku w celu znalezienia odpowiednich metod dydaktycznych. Dyrektorzy uważają, że nauczyciele większą wagę zaczęli przykładac do efektów swojej pracy również z powodu niżu demograficznego, który wymusił redukcję etatów. Nauczyciele zaczęli zauważać, że ich przyszłość zawodowa zależy w dużej mierze od ich efektywności nauczania.

Współpraca nauczycieli

W wielu wywiadach przewija się temat współpracy nauczycieli podejmowanych na różnych etapach analizy wyników egzaminacyjnych. Może to być współpraca w zespołach przedmiotowych przy prowadzeniu analiz i interpretowaniu wyników, może to być współpraca w realizowaniu wniosków i podejmowaniu wspólnych działań, do których impulsem były prowadzone analizy. Dyrektorzy uważają również, że na poziom wyników egzaminu i wskaźnika EWD ma wpływ

współpraca wychowawcy z nauczycielami przedmiotowymi i rodzicami. Jeden z dyrektorów podkreślił, że planuje staranniej dobierać wychowawców. Jest to, w jego opinii, zadanie trudne, gdyż należy brać pod uwagę potrzeby nauczycieli oraz życzenia rodziców i uczniów: *Właśnie dzięki wynikom pokazywanym przez EWD (...) jestem bardziej wrażliwy na to, w jaki sposób dobrać wychowawcę do klasy i do jakiej klasy, no bo to każda grupa jest inna.*

Korzystanie z doświadczeń poprzedników

W jednym z wywiadów dyrektor podkreślił, że ważnym czynnikiem efektywności jego szkoły jest bazowanie na doświadczeniach poprzedników i ciągłość podejmowanych działań. W szkole zwraca się uwagę na to, żeby nauczyciele znali wyniki analiz efektywności kształcenia z poprzednich lat i uwzględniali w swojej pracy płynące z nich wnioski. W szczególności dotyczy to nauczycieli rozpoczynających pracę w szkole.

Lepsza alokacja nauczycieli do zadań

Istotny jest również odpowiedni przydział obowiązków nauczycieli, zależnie od ich predyspozycji i kompetencji (np. wychowawstwo, nauczanie indywidualne). Jednym z wymiernych efektów przeprowadzanych analiz EWD jest – w opinii dyrektorów – lepsze przydzielenie nauczycieli do zadań odpowiadających ich predyspozycjom.

Świadomość swoich kompetencji

Z zebranych wypowiedzi można również pośrednio wywnioskować, że stosowanie analiz EWD w szkole przyczyniło się do budowania większej świadomości nauczycieli odnośnie własnych kompetencji i predyspozycji dydaktycznych.

Planowanie pracy

Zauważono także, że analizy wskaźników EWD pomagają nauczycielom w lepszym planowaniu pracy: *Pomaga nauczycielom (...) w świadomym takim planowaniu własnej pracy (...), czyli coś, co planuję i realizuję i potem przyjdzie jakiś efekt końcowy i zakładam sobie, jaki powinien być ten efekt końcowy.*

Porównanie z innymi szkołami

Możliwość porównania efektywności nauczania swojej szkoły z innymi szkołami w gminie, mieście pozwala nauczycielom lepiej rozumieć kontekst funkcjonowania ich szkoły.

Podsumowanie

Wskaźniki EWD funkcjonują od wielu lat w przestrzeni edukacyjnej, zostały obudowane wieloma materiałami pomocniczymi oraz rozbudowanymi narzędziami do prowadzenia analiz, również wieloletnich. Zainteresowanie wskaźnikami wzrasta, ale ich wykorzystanie nadal jest często intuicyjne, nie jest wolne od błędnych interpretacji oraz nadinterpretacji. Zapewne potrzeba jeszcze wielu lat doświadczeń, żeby wykorzystanie diagnozy unormowanej, opartej na wynikach egzaminacyjnych i wskaźnikach EWD, stało się powszechne i faktycznie przyczyniło się do rozwoju szkół.

Bibliografia

1. Stożek E., *Refleksyjny praktyk wobec edukacyjnej wartości dodanej* [w:] Niemierko B., Szmigel M.K (red.), *Uczenie się i egzamin w oczach nauczyciela. Materiały XIV Konferencji Diagnostyki Edukacyjnej*, Opole 26-28.08.2008, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, 2008.
2. Raport szkolny G03. Dokument wewnętrzny IBE powstały w ramach *Badania jakościowego na temat wykorzystania EWD przez szkoły gimnazjalne – w ramach Ewaluacji projektów systemowych Działania 3.2 POKL związanych z rozwojem metodologii szacowania wskaźnika edukacyjnej wartości dodanej (EWD)*, Millward Brown dla IBE, 08.2013.
3. Saunders L., *Understanding schools' use of 'value added' data: the psychology and sociology of numbers*, w: *Research Papers in Education*, Volume 15, Issue 3, 2000.
4. Niemierko B., *Czy egzaminy zakłócają pracę nauczyciela?* [w:] Niemierko B., Szmigel M.K. (red.), *Materiały XIV Konferencji Diagnostyki Edukacyjnej*, Opole 26-28.08.2008, Polskie Towarzystwo Diagnostyki Edukacyjnej, 2008.
5. Van Petegem P., Vanhoof, J., Daems, F., & Mahieu, P *Publishing Information on Individual Schools?*, *Educational Research and Evaluation*, 2005, 11(1), 45-60.